

XIX. Yüzyılda Finike'nin İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısından Kesitler*

Views From Administrative and Socio-Economic Structure of Finike In The 19th Century

Hatice Durgun

Öz

Antalya'nın batısında bulunan ve ismini Fenikelilerin buralarda kurmuş olduğu ticaret şubelerinden aldığı düşünölen Finike, eski çağlardan günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Verimli topraklara sahip bir ova üzerinde kurulmuş olan kentin, doğu-batı güzergâhındaki yol üzerinde bulunması, buranın önemini arttıran faktörlerden olmuştur.

XVII. yüzyılda Mısır İskelesi olarak adlandırılan Finike, iç bölgelerle ulaşımı sağlayan önemli bir liman şehri olmasının yanında zengin ormanlarından elde edilen kereste ihracatıyla da dikkat çekmektedir. Aynı zamanda buraya, bölgenin en büyük kasabası olan 12 saat mesafedeki Elmalı'ya gönderilecek bazı ticarî mallar indirilmiştir. Yine Finike ve çevresinden çıkarılan ve imtiyazı konusunda birçok tartışmanın yaşandığı krom ve manganez madenleri, Finike iskelesinden ihraç edilmiştir.

Konumu itibariyle önemli bir liman kenti olan Finike'de, nahiye müdürlüğünün çok sık değiştiği tespit edilmektedir. İdari istikrardan mahrum kaldığı görölen Finike Nahiyesi'ndeki bu düzensizlik, havalide kaçakçılık ve yolsuzluğun önünü açan amiller olmuştur. Çalışmada Osmanlı Arşiv vesikalari ışığında Finike'nin idari, sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konmaya çalışılırken bir sahil yerleşimi olarak bağlı bulunduğu Teke Sancağı içerisindeki önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finike, Finike Limanı, Teke Sancağı, Antalya, Elmalı

Bu çalışma tarafımızdan hazırlanan, XIX. Yüzyılda Teke Sancağı'na Bağlı Elmalı Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1839-1914) adlı doktora tezinden üretilen bir bölümün gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya. haticecetin@akdeniz.edu.tr

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale gönderim tarihi: 19.04.2017

DOI: 10.17550/akademikincelemeler.307181

Abstract

Finike, which is located in the western part of Antalya and considered to be named after the commercial branches Phoenicians built here, has been home to many civilization from ancient times. The fact that the city was built on a plain with fertile soil and its location along the east-west route has been one of the factors that increased the significance of this place.

Finike, which was called as the Mısır İskelesi in the 17th century, has been an important harbor city that provided access to the inner region and it also attracted attention with the export of timber from its rich forests. At the same time, some commercial goods to be sent to Elmali, which was the largest town in the region and 12 hours away, were unloaded here. Again, the chrome and manganese mines, which were mined from and around Finike and of which concession sparked debate, were exported from Finike Pier.

In Finike, which was an important port city due to its location, it is confirmed that commune directors changed very often. This irregularity in the Finike Commune, which was deprived of administrative stability, became a source of smuggling and corruption in this vicinity in this study, the executive, social and economical structure of Finike is tried to be presented in the light of the Ottoman Archive documents. Moreover, its significance in the Teke Sanjak, to which it was attached as a seashore settlement is emphasized

Keywords: *Finike, Finike Harbor, Teke Sanjak, Antalya, Elmali*

Giriş

Elmalı'nın 60 km güneyinde ve kendi adıyla anılan körfezin kuzey-batısında yer alan Finike, düz bir ova üzerinde kurulmuştur. Finike körfezinden başlayarak geniş bir alanı kaplayan Finike ovası, büyük akarsuların birleşerek taşıdıkları alüvyonlar sayesinde oldukça verimli topraklara sahiptir.¹

İsmi *Fenikelilerin buralarda kurmuş olduğu ticaret şubelerine izafeten aldığı düşünülen Finike*², eski çağlardan günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Doğu Likya'da bulunan ve Finike sınırları içerisinde yer alan Limyra antik kenti, IV. yüzyıldan IX. yüzyıl sonuna kadar piskoposluk merkezi olmuş, X. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş önemini kaybetmeye başlamasıyla merkez, liman kenti olan Finike'ye kaymıştır. Kentin doğu-batı güzergâhındaki yol üzerinde bulunması, buranın önemini arttıran faktörlerdendir.³

Helenistik dönemde başlayıp Roma döneminde hat safhaya ulaşan korsanlık faaliyetlerinin yaşandığı bölgede, düzenin sağlanması çok zor olmuştur.⁴ Bundan sonra bölgede Bizans-Arap mücadeleleri yaşanmıştır.⁵ XII. yüzyılda Türklerin bölgeye yerleşmeye başlamalarıyla Likya kıyıları, eski gücünü kaybeden Bizans tarafından İtalyan

1 Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi*, (İstanbul: MEB, 1989), 482; Yurt Ansiklopedisi, ed.Yücel Yaman, C.II, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982), "Antalya" maddesi, 751.

2 *KVS.*, 1322, Def'a 29, 222; VitalCuinet, *Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie-mineure, L'Anatolie centrale Angora, Koniah, Adana, Mamouret-ul-Aziz, Sivas*, C.VI, (İstanbul, 1894), 118; Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, C.III, çev. Ali Suat (Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, 2002) 428.

3 Muhammet Güçlü, "Doğu Akdeniz'de Bir Liman Kenti: Finike", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası* (2011): 415.

4 Bölgede yaşanan korsanlık faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Arslan, "İ.Ö. 188 Yılından İ.Ö. 67 Yılına Kadar Lykia, Pamphylia ve Kilikia Trakheia Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları", *Adalya*, No.VI (2003): 91-116.

5 Bölgedeki Bizans-Arap savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Jürgen Borchhardt, *Limyra Zemuri Taşları*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yay., 1999) 18; Ayrıca konu ile ilgili bkz. Mustafa S. Küçüktaşçı, "VII.-XII. Yüzyıllarda Likya'ya Arap İlgisi", *III. Uluslararası Likya Sempozyumu*, Sempozyum Bildirileri, C.I (2006): 375-383.

denizcilere kullanım imtiyazıyla açılmış ve ilişkilerin bozulması üzerine *Pisa Koyu* olarak bilinen Finike, bir korsanlık üssü haline gelmiştir.⁶

Selçuklular döneminde Finike, Kumluca ve Kemer sahillerinde görülen korsanlık faaliyetlerine Antalya Sü-başısı Mübarizeddin Ertokuş engel olmaya çalışmış, birer haydut üssü olan Muğla-Silifke arasındaki 40 kadar kaleyi ele geçirmiştir.⁷

Selçuklular döneminde Antalya'nın batısına, doğusuna olduğu kadar ilgi gösterilmediği, ulaşım ağlarının dışında bırakıldığı görülmekle birlikte yine de bölge Türkmenleri, Türkmen Babaları olarak bilinen mistik şeyhler vasıtasıyla kimliklerini koruyarak ayakta kalabilmişlerdir.⁸ Konar-göçer yaşam tarzının yörede etkin olmasının da bunda payı olması ihtimal dahilindedir.

Anadolu Beylikleri döneminde (1330'larda) Finike'nin, Hamitoğulları tabîyeti altında bulunan Menteşe sülalesinden Şücuaddin Orhan Bey tarafından yönetildiği bilinmektedir.⁹ Hamitoğulları Beyliği'nin Antalya topraklarında hüküm süren Mübarizüddin Mehmet Bey zamanında (takriben XIV. yüzyılın ikinci yarısında), Finike, Kaş, Kalkan(lı), Milli, Gömbe, Elmalı, İstanos (Korkuteli) ve Karahisar-ı Teke (Serik) ile Antalya ve Alanya arasındaki bölge *Teke İli (Teke Eli)* olarak tanınmaya başlamıştır.¹⁰

Bölgenin Osmanlılar eline geçişi Yıldırım Bayezid döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlı sultanı Teke İli topraklarını önce oğlu İsa Çelebi'ye, daha sonra da diğer oğlu Mustafa Çelebi'ye hass olarak verirken, Antalya'nın idaresini komutanlarından Firuz Bey'e bırakmış-

6 İlhan Erdem, "Ortaçağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler, (12.-15. Yy.)", *III. Uluslararası Likya Sempozyumu*, Sempozyum Bildirileri, C.1 (2006): 246; Güçlü, "Doğu Akdeniz'de Bir Liman Kenti: Finike", 417.

7 Muhammet Güçlü "XIII.-XX. Yüzyıllar Arasında Kumluca Bölgesinin Tarihi Gelişimi", *Kumluca Rhodiapolis*, (2008): 115-116.

8 Erdem, "Ortaçağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler", 246-247.

9 Paul Wittek, *Menteşe Beyliği 13.-15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, çev. Orhan Ş. Gökyay (Ankara: TTK, 1986), 53-54; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (Ankara: TTK, 2011), 73.

10 Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya* (Ankara: Mehter Yayınları, 1991), 24.

tır.¹¹ 1402 Ankara Savaşı'nın ardından bütün Teke havalisi Timur tarafından yağmalanmış birçok kaza nahiye statüsüne gerilemiştir.¹² 1402-1415 tarihleri arasında ise Antalya ve Alanya hariç bütün Teke İli'ne, Karamanoğlu Mehmet Bey'in hakim olduğu görülür. Karamanoğlu Mehmet Bey'in öldürülmesiyle, Teke havalisinde Timur'un istilasını nedeniyle sekteye uğrayan Osmanlı hâkimiyeti 1423 yılından sonra kesin olarak başlamıştır.¹³

XV. yüzyıldan itibaren Osmanlılar tarafından Teke Sancağı olarak adlandırılmaya başlanan bölge, Anadolu Eyaleti'ne bağlanmıştır.¹⁴ XVI. yüzyılın başlarında sancağa II. Bayezid'in oğlu Şehzade Korkut tayin edilmiş ve 1511 yılına kadar şehzade burada görev yapmıştır.¹⁵

XVI. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'ni bir hayli meşgul eden Şahkulu *Baba Tekeli* isyanı nedeniyle Teke İli'nin köy ve kentleri yağmalanmış ve ciddi bir yıkım yaşanmıştır.¹⁶ Savaş sonucu meydana gelen can kaybı ve sürgünler nedeniyle Teke İli'ndeki nüfus azalmış, bazı kaza ve nahiyeler küçülmüştür.¹⁷

XVI. yüzyılda Teke Sancağı'nda görülen bir diğer karışıklık *Suhte İsyancıları* olarak bilinen medrese öğrencilerinin sebep olduğu bunalımdır. Ayrıca çift bozanlar neticesinde geçim derdine düşen birçok çiftçi ve göçebe Türkmen, tayfa olarak yazıldıkları gemilerle korsanlık

---

11 İslam Ansiklopedisi, Şehabettin Tekindağ (İstanbul: MEB, 1979), C. 12/1, "Teke-Oğulları" maddesi, 126; Ahmet Refik, "Hazine-i Evrak Tedkikatı: Fatih Zamanında Teke İli", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* 14:79/2 (1340): 67; Abdülâtilif Armağan, "XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'nın Yönetimi ve Yöneticileri", *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi* 18:1 (2011): 274.

12 Tekindağ, "Teke-Oğulları": 126; Hüdayı Bayık, *Kaş Tarihi*, (Ankara: Ankara Gazeteciler Cemiyeti, 1982), 84.

13 Erdem, "Ortaçağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler": 249; Ahmet Refik, bu tarihi H.830/M.1426 olarak vermektedir, bkz. Ahmet Refik, *a.g.m.*: 68.

14 Leyla Yılmaz, *Antalya (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)* (Ankara: TTK, 2002), 9; Latif Armağan, "XVI. Yüzyılda Antalya", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 24:38 (2005): 93.

15 Armağan, "XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'nın Yönetimi ve Yöneticileri": 274.

16 Şehabettin Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 3, (1967): 38-39.

17 Tekindağ, "Teke-Oğulları": 128; Fahrettin Tızlak, "Türk Hakimiyetinde Teke Yöresinin Sosyal Tarihi, (XX. yüzyıla Kadar)", *Dünden Bugüne Antalya C.4* (2010): 159.

yapmaya başlamışlardır.¹⁸ Teke İli, ancak suhte isyanlarının etkisinin kırılmaya başladığı XVI. yüzyılın sonlarında bir toparlanma gösterebilmiştir.¹⁹

1606 yılında Finike, Aziz Stephanos Şövalyeleri Tarikatı'nın saldırısına uğramıştır. Aziz Stefanos Şövalyeleri Tarikatı, 4 Haziran 1606'da Finike'yi ele geçirmiş ve aralarında ağanın karısı ile kızı da bulunan esirleri Livorno'ya götürmüşlerdir.²⁰ Hatta Aziz Stephanos şövalyeleri Finike'ye saldırdıklarında, şaşkına dönen Türklerin kaybedeceklerini anlayınca topluca intihar ettikleri söylenmektedir.²¹

XVII. yüzyılda Evliya Çelebi'den edinilen bilgilere göre, Finike Kalesi Teke Paşa'sının hassasıdır. Gümrük emaneti, sü-başısı, serdarı, dizdarı, 70 neferi bulunan Finike, 150 akçelik bir kadılıktır. Kethüda yeri, naibi ve müftüsü Elmalı şehrendir ve deniz kıyısında tehlikeli bir derbenttir. Çarşı içinde camisi kalabalıktır. Hanı, hamamı ve dükkanları vardır. Şehrin üç tarafı limon, turunç, bağ ve bahçedir.²²

XVIII. yüzyılda Teke bölgesinde bulunan Yörük taifelerinin halka yapmış olduğu eziyetler sonucu İç-il Sancağı ve ardından Kıbrıs Adası'na zorunlu sürgünleri ile bir şekilde geri dönerek yağma ve eziyetlerini sürdürmeleri dışında ciddi bir gelişmeye rastlanmamaktadır.²³

XIX. yüzyıl başlarında Teke Sancağı, dolayısıyla Finike, büyük bir isyana sahne olmuştur. Tekelioğlu İbrahim Bey tarafından 1812 yılında başlatılıp bölgeyi perişan bir vaziyete sürükleyen *Tekelioğlu İsyanı*, hemen hemen tüm Teke Sancağı üzerinde yıkıcı bir etki yaratmış, isyanın bastırılmasının ardından sancağın yeniden imarına ve yurdun-

---

18 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celâli İsyanları* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 136-140, 186-192, 219, 255.

19 Güçlü, "XIII.-XX. Yüzyıllar Arasında Kumluca Bölgesinin Tarihi Gelişimi": 120.

20 Borchhardt, *a.g.e.*, 20-21.

21 Nevzat Çevik, "Rhodiapolis ve Kumluca Sınırları İçindeki Diğer Antik Yerleşimler", *Kumluca Rhodiapolis* (2008): 12.

22 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 9. Kitap, haz., Y.Dağlı-S.A.Kahraman-R.Dankoff (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005). 141.

23 Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989), 140-141, 143-144, 148-151; Fahrettin Tızlak, "Teke Eli'nde Sosyal Karışıklıklar", *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu* (18-19 Aralık 2003), (2006): 41, 161.

dan ayrılan nüfusun geri döndürülmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda devlet tarafından bölge halkının kalkındırılması için yapılan yönlendirmelerde Finike ahalisinin yöre ormanlarından, İstanbul'da bina ve gemi yapımında kullanılmak üzere, kereste kesimine alıştırılması istenmiştir.²⁴

İsyanın izlerinin kapatılmaya çalışıldığı yıllarda bu defa bölgede ahaliye zulmeden ayanların varlığı, devlet memurlarının yolsuzlukları ve eşkıyalık olayları halkı canından bezdirmiştir. 1816 yılında kazalarında naib olmadığı için bu tür eziyetlerle karşılaştıklarından yakınan Finike ahalisi, kazalarına bir naib gönderilmesini rica etmiştir.²⁵ Ancak ilerleyen yıllarda da bölgede yolsuzluk ve eşkıyalık olaylarının devam ettiği konu ile ilgili merkezle yapılan birçok resmî yazışmadan anlaşılmaktadır.

XIX. yüzyıla kadar geçirdiği süreç hakkında verilen bu kısa bilginin ardından, çalışmada Finike'nin XIX. yüzyıldaki idari yapısına değinilecek, gümrük idaresi ve belediye teşkilatından bahsedilecektir. Bir kıyı yerleşimi olması dolayısıyla deniz ulaşımının öneminden, kaçakçılık faaliyetlerinden ve salgın hastalıklara karşı bir önlem olarak alınan karantina uygulamaları hakkında bilgi verilecektir. Yine Finike'nin XIX. yüzyıldaki sosyo-ekonomik yapısı ele alınarak yerel ve bölgesel önemine değinilmeye çalışılacaktır.

XIX. Yüzyılda Finike'nin İdari Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1831 yılındaki idari taksimatına göre Teke, merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaleti'nin 15 livasından biridir.²⁶ Tanzimat'ın ilanı ile başlayan idarî düzenleme sonucunda Teke Sancağı 1847 yılında, merkezi Konya olan Karaman Eyaletine bağ-

24 Fahrettin Tızlak, "Tekelioğlu İsyanı", *XIII Türk Tarih Kongresi*, (4-8 Ekim 1999) C.III/I (2002): 252-253; Güçlü, "XIII.-XX. Yüzyıllar Arasında Kumluca Bölgesinin Tarihi Gelişimi": 123.

25 BOA., HAT., 31426/A-637; 1816 yılında hükümete itaatsizliklerinden dolayı Kaş, Kalkan, Finike ve İğdir ayanlarının para cezasına çarptırılmaları hakkında bkz. BOA., C.DH., 83/4130.

26 Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdari Taksimat ve Nüfus", *Bellekten* C.XV/60 (1951): 620.

lanmıştır.²⁷ 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin yürürlüğe konmasının ardından Teke Sancağı Konya Vilayeti'nin sancaklarından biri haline getirilmiş,²⁸ daha önce Teke Sancağı'na bağlı ayrı bir kaza olan Finike, Elmalı Kazası'na nahiye statüsünde bağlanmıştır. Finike'nin zabita işleri, çevresindeki diğer nahiyelerle ortak yürütülmüştür.²⁹

XIX. yüzyıl başında Finike; Ernez (Günçalı), Yozgad (Doğantaş), Yazır, İncirağacı (Sahilkent), Has (Hasyurt), Salur, Bağyakası, Çavdır, Hallaçlar (Yeşilyurt), Kağaz (Beykonak), Arif, Hacıveliler, Alacadağ, Alasin (Gökçeyaka), Yalnız, Örtelik (Yenikişla), Adrasan, Sarıcasu (Ortaköy), Yenice³⁰ (Mavikent), Torunlar³¹ köylerine sahip idarî bir birimdir.³² XIX. yüzyılın ilk yarısında Hallaçlar dışındaki tüm köylerin timar dahilinde oldukları anlaşılmaktadır. Hallaçlar köyü, köy dahilinde bulunan Şeyh Bedreddin *Zaviyesi*'ne vakfedilmiştir.³³ XIX. yüzyılın ikinci yarısında uygulamaya konulan Vilayet Nizamnamesi gereğince nahiye statüsünde Elmalı Kazası'na bağlanan Finike'de, bütün köyler varlığını korumuştur.³⁴

Bir gümrük idaresine sahip olan ve Elmalı'nın ticarete açılan kapısı konumunda bulunan Finike'nin, bu önemine binaen kaza merkezi yapılması düşünüldüğü de olmuştur. Nitekim 1899 yılında Elmalı Kazası merkezinin, sahilde bulunan Finike Nahiyesi'ne nakledilerek

27 Aydın Beden, "1854-1859 Tarihleri Arasında Antalya (8 No'lu Antalya Şer'iyye Sicilleri Defterine Göre)" (yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2004), 36.

28 Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya* (Antalya : Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yay., 1997), 28-29.

29 *KVS.*, 1285, Def'a 1, 64, 85, 93; *KVS.*, 1286, Def'a 2, 64, 72, 116; *KVS.*, 1287, Def'a 3, 63.

30 1841 yılında *Murtana-i Yeniceköy* olarak kaydedilmiştir, bkz. *BOA.,NFS.d.*, 3216, (29 Zilhicce 1256-21 Şubat 1841).

31 1841 yılında *Torunlar nâm-ı diğer Macun* olarak kaydedilmiştir, bkz. *BOA.,NFS.d.*, 3216, (29 Zilhicce 1256-21 Şubat 1841).

32 *BOA.,NFS.d.*, 3216, (29 Zilhicce 1256-21 Şubat 1841); *BOA.,ML.VRD.TMT.d.*, 10024, (H.1256/M.1840-1841), s.30; *BOA., ML.VRD.TMT.d.*, 10022, (H.1261/M.1845); *BOA.,ML.VRD.TMT.d.*, 10033, (H.1261/M.1845).

33 *BOA.,NFS.d.*, 3216, (29 Zilhicce 1256-21 Şubat 1841).

34 *KVS.*, 1288, Def'a 4, 195-202; *KVS.*, 1289, Def'a 5, 182-184; *KVS.*, 1290, Def'a 6, 190-193.

buranın kaza merkezi kabul edilmesi, Finike'deki müdüriyetin de Elmalı'ya nakledilmesi gündeme gelmiştir.³⁵ Ancak bu tasarı hayata geçmemiş ve 1914 yılındaki yeni idarî düzenlemeye kadar Finike, Elmalı'nın nahiyesi olarak kalmaya devam etmiştir.

Daha önce hükümet dairesi sahilden yarım saat içeride bulunan kiralık bir hane iken 1909 yılından itibaren nahiyenin tüccar ve ileri gelenlerinin yardımlarıyla sahile bir hükümet konağı inşaatına başlanmıştır.³⁶ 1914 yılında müstakil liva haline getirilen Antalya arazisinin geniş olması ve yönetimin kolaylaştırılması amacıyla Finike Nahiyesi, kaza statüsüne yükseltilmiştir.³⁷ XIX. yüzyıl boyunca görülen sınır değişikliklerine XX. yüzyıl başlarında da rastlanmış, daha önce Kaş ve İğdir Maa Kardıç'a bağlı kimi köyler, Finike Kazası'na dahil edilmiştir. Yapılan yeni düzenleme ile Finike Kazası'na merkez *Reşadiye* Nahiyesi'ne ek olarak *Kal'a* ve *Kumluca* nahiyeleri de eklenmiş, böylece yeni teşkil edilen Finike Kazası'nın köy sayısı da artmıştır.³⁸

Yeni idari düzenlemenin yapılmasının hemen ardından Teke mutasarrıfı Cemal Bey'in, *Finike* ismi hakkında Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği rapor ilgi çekicidir. Cemal Bey, Finike isminin değiştirilerek *Turan-ili* yapılması hususunda bir öneride bulunmaktadır. Cemal Bey'e göre asırlardan beri Selçuklular ve Osmanlılar hâkimiyetinde olan Finike'nin, hâlâ eski Yunan ismini muhafaza ediyor olması dikkat çekmekle birlikte Finike ismi Adana'nın³⁹ *Fefe Kazası* ve livanın resmî adı olan *Teke* isimleriyle benzerlik gösterdiğinden resmî yazış-

35 BOA., DH.TMIK.S., 23/39, (16 Ramazan 1316-28 Ocak 1899).

36 BOA., ŞD., 1766/25, (20 Şaban 1327-6 Eylül 1909).

37 BOA., MV., 235/5, 7 Cemâziye'l-âhır 1332-3 Mayıs 1914; BOA., DH.İ.UM.EK., 90/70, (29 Rebi'ü'l-evvel 1332-25 Şubat 1914); Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri* (İstanbul: TVYY, 2003), 220-221.

38 BOA., DH.İ.UM.EK., 90/70, (29 Rebi'ü'l-evvel 1332-25 Şubat 1914); Muhammet Güçlü, "Müstakil Teke (Antalya) Sancağı'nın Kurulması ve İdari Düzenlemeye İlişkin Bir Belge", *Adalya* II (1997): 299-300.

39 Raporla yanlışlıkla Konya'ya bağlı olduğu söylenen Fefe Kazası, aslında Adana Vilayeti'ne bağlı bir kazadır. "*Adana Vilayeti dahilinde bu kere açılan Fefe Kazası Kaymakamlığına...*", bkz. BOA., Y.A.RES., 93/82, (24 Safer 1316-14 Temmuz 1898); Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları* (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006), 37.

malar, daima yanlış yerlere gönderilmekte ve bu durum da haberleşmede sıkıntıya neden olmaktadır. Söz konusu sıkıntının ortadan kaldırılması adına ahaliyi tamamen saf ve halis Türklerden oluşan Finike Kazası'nın isminin *Turan-ili* olarak değiştirilmesi liva meclisi tarafından da uygun bulunmuş olmasına rağmen⁴⁰ hayata geçirilememiştir. Kaza olduktan sonra Finike'nin ilk kaymakamı, Islahiye eski kaymakamı Mehmet Faiz Bey olmuştur.⁴¹

Finike Rüsumat (Gümrük) İdaresi

Finike Rüsumat İdaresi bir memur tarafından idare edilmekte olup Antalya Rüsumat Müdüriyeti'ne bağlıdır. Kaydına ilk kez 1870 yılında tesadüf edilen Finike Rüsumat İdaresi'nin bu tarihteki memuru İdris Efendi'dir.⁴² Finike İskelesi'nden alınması uygun görülen rüsüm tarifesi Antalya Rıhtımı rüsüm tarifesine göre düzenlenmiştir.⁴³ Elde edilen rüsumat gelirleri belirli bir maaş karşılığında görevlendirilen *sandal reisi* vasıtasıyla Antalya Rüsumat Müdüriyeti'ne teslim edilmiştir. Bölgenin emniyet ve asayişinin olmaması nedeniyle karadan ulaşımın tehlikeli görülmesi, rüsumat gelirlerinin mecburen daha güvenilir olduğu düşünülen deniz yoluyla iletilmesini gerekli kılmıştır. 1878 yılında Andifli (Kaş) ve Finike rüsumat idarelerinden Antalya rüsumat müdüriyetine, sandal reisi İbrahim tarafından götürülmekte olan para (19.184 kuruş 18 para) ile Çıralı rüsumat idaresinin bir cilt tezakir koçanı, şiddetli fırtına sonucu sandalın batması nedeniyle sulara gömülmüştür. Bu olaydan sonra rüsumat gelirlerinin karadan ulaştırılması gündeme gelmişse de eşkıyalık olayları nedeniyle daha tehlikeli olduğuna kanaat getirilerek eski düzenin devamına karar verilmiştir.⁴⁴

Finike merkez ile İğdir Kardiç arasında bulunan ve bu havalide üretilen çeşitli zahire ile civar dağlardan kesilip Alakır Nehri vasıtasıyla sahile indirilen keresteler, Alakır İskelesi'nden ihraç edilmekte olup burada bir rüsumat idaresi teşkiline ihtiyaç olduğu, kurulacak teşkila-

40 Ayrıca *BOA., BEO.*, 322300/4298, (15 Şaban 1332-9 Temmuz 1914).

41 *BOA., BEO.*, 322300/4298, (15 Şaban 1332-9 Temmuz 1914).

42 *KVS.*, 1287, Def'a 3, s.81.

43 Bkz. *Tablo 1: Finike İskelesi'nden Alınması Uygun Görülen Antalya Rıhtımı Rüsüm Tarifesi.*

44 *BOA., İ.Ş.D.*, 41/2164, (10 Şevval 1295-7 Ekim 1878).

tın Hazine'ye de fayda sağlayacağı 1888 yılında Sadaret'e bildirilerek izin istenmiştir. Söz konusu idare için gerekli olan “*fevkanî iki oda ve tahtanî bir muâyene mahalli, bir samanlıkta bir ahırdan ibâret olacak olan ahşap idârehânenin*” bütün eşyaları ve doğacak masraflarının tüccar *Bankzade Nikola Efendi*, arsasının ise Finike eşrafından *Baharzâde İsmail Ağa* tarafından karşılanacağı taahhüt edilmiştir. Burada istihdam edilecek olan 300 kuruş maaşla bir memur ve 250 kuruş maaşla bir süvari kolcusunun gelirlerinin ise Finike'de lüzumu olmayan 600 kuruş maaşlı iki süvarinin lağvından sağlanmasına karar verilmiştir.⁴⁵

Finike iskelesine indirilen ve buradan yüklenen ticari emtia hakkında ayrıntılı bilgiye tesadüf edilemese de bölge sahillerindeki limanlara yanaşan gemilerin kumaş, şeker ve kahve gibi mallar getirip karşılığında, havalide bilhassa küçükbaş hayvancılığın yaygın olmasından dolayı deri ve yağ gibi hayvansal ürünlerle, yine bölgede umumiyetle görülen bağlardan elde edilen üzüm ile diğer başka ürünlerin ticaretinin yapıldığı bilinmektedir.⁴⁶ Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi zahire ve kereste de gemilere yüklenerek ihraç edilen ürünler arasında ilk sıralarda gelmektedir.

Belediye Teşkilatı

Finike Nahiyesi'nde Belediye Teşkilatı 1889 yılından önceki bir tarihte kurulmuş olmalıdır. Nitekim nahiyeye merkezi olsun veya olmasın köylerde kurulan belediyelerin birtakım gereksiz masraflara neden olduğu gerekçesiyle lağvedilmesini öngören 12 Ekim 1889 tarihli belediye daireleri varidatının idaresiyle ilgili tahrirata rağmen Finike Nahiyesi ve iskelede bulunan gümrük idaresinin önemi dolayısıyla burada bulunan belediye meclisinin lağvedilmediği anlaşılmaktadır.⁴⁷ Bununla birlikte Konya Vilayet Salnamelerine göre, Finike'de belediye teşkilatına 1894 yılında tesadüf edilir. Reisliğini Ömer Lütfü Efendi'nin yaptığı Belediye Meclisi'nin üyeleri Abdürrahim Ağa, Ali Ağa, Hacı Yorgi Efendi, Hacı Ligori Efendi ve katib Şaban Efendi'dir.⁴⁸

45 BOA., İ.ŞD., 91/5429, (27 Recep 1305-9 Nisan 1888).

46 Ensar Köse, “18. Yüzyılın İlk Yarısında İçel ve Antalya Sahilleri'nde Ticaret”, *Cedrus I* (2013): 321.

47 BOA., ŞD., 1714/18, (17 Rebi'ü'l-evvel 1307-11 Kasım 1889).

48 KVS.,1312,Def'a 26, 194.

Finike’de inşa edilmesi gündeme gelen iskele için Konya Vilayeti ile Şura-yı Devlet arasında yapılan yazışmalardan, burada bir belediye olmadığı ve varidat fazlasının Elmalı Kazası belediyesine ait olduğu, lakin iskelenin bulunduğu mevkiin önemine binaen uzun zamandır bir belediye reisinin bulunduğu anlaşılmıştır. Neticede ithalat ve ihracatın kolaylaştıracağı, belediye varidatını da ihya edeceği düşünülen 100 metre uzunluğundaki iskelenin, nahiyenin bağlı bulunduğu Elmalı Kazası belediyesi namına yapılması uygun bulunmuştur. İskelenin, 46.996 kuruş tutan masraflarının kaza belediye sandığından karşılanmasına, iskeleden alınacak rüsumun ise Antalya iskelesinden alınan tarifeye göre uygulanmasına karar verilmiştir. Finike’de ise bir belediye reisi bulunmasının caiz olmadığı bildirilerek Elmalı Kazası belediyesinden görevlendirilecek özel bir memur vasıtasıyla buranın idare edilmesi tebliğ edilmiştir.⁴⁹

Deniz Ulaşımı

XIX. yüzyıl sonlarında hala düzenli bir şose yoldan mahrum olduğu, belirli aralıklarla vilayeti teftişe çıkan Konya valisi tarafından da tasdik edilen Elmalı- Finike arasındaki yol inşaatının, XX. yüzyıl başında da devam ediyor olması deniz yolunun Finike için ne kadar önemli olduğunu anlamak açısından mühimdir. Öyle ki Konya Valisi bu teftişini deniz üzerinden gerçekleştirmişti.⁵⁰ Ayrıca kara ulaşımının kimi eşkıyalık olayları nedeniyle tehlikeli olması da deniz ulaşımının önemini arttıran faktörlerden olmuştur.

Amerika, İtalya vapur kumpanyalarının haftada bir kez uğradığı Finike iskelesine Adalar, Suriye ve Mısır’dan kereste, yakacak odun, kömür ve hububat için gemiler yanaşmaktadır. Bu iskeleye senede 120 vapur ve 150 gemi uğramaktadır.⁵¹

Bu gemilerden biri Finike’den kereste yükleyerek İskenderiye’ye yol alan Mısır Valisi Said Paşa’ya ait bir tüccar gemisidir. 1858 yılının

49 *BOA.*, *ŞD.*, 1756/13, (29 Safer 1321-27 Mayıs 1903); *BOA.*, *İ.DH.*, 1424/20, (5 Rebi’ü’l-âhır 1322-19 Haziran 1904); *BOA.*, *DH.MKT.*, 499/28, (2 Cemâziye’l-evvel 1322-15 Temmuz 1904); *BOA.*, *BEO.*, 2373/177944, (2 Cemâziye’l-evvel 1322-15 Temmuz 1904).

50 *BOA.*, *DH.TMIK.S.*, 20/14, (14 Rebi’ü’l-evvel 1316-2 Ağustos 1898).

51 *KVS.*, 1332, Def’a 30, 196.

sonbaharında İskenderiye'den İstanbul'a gitmekte iken İskenderiye'nin 180 mil açıklarında su almaya başlayan *Silistre* adlı tersane-i amire vapuruna yardım eden bu tüccar gemisinin kaptanı, güvertesindeki keresteleri denize boşaltarak vapurda bulunan çocuk, yaşlı ve engelli yolcuları İskenderiye'ye taşımıştır. Böylece geminin kaptanı İbrahim, sonrasında batan vapurda meydana gelebilecek daha büyük bir felakettin bir nebze önüne geçmede faydalı olmuştur.⁵²

Salgın Hastalıklar ve Karantina İdaresi

Su yönünden zengin olan Finike ovası, *Tatlıçay*, *Acıçay*, *Alakır Nehri* (*Limos/Leymos*)⁵³, *Kafir Çayı* gibi bir çok su kaynağına sahiptir.⁵⁴ Ancak içerdiği bol miktarda sülfür nedeniyle Finike'deki birçok sağlıksız derecik, XIX. yüzyıl boyunca çeşitli hastalıkların yayılmasına sebep olmuştur.⁵⁵

Kıyı kesimlerde sıklıkla görülen, humma veya dank hastalığı olarak da bilinen ölümcül sıtma hastalığı gerek yerli halkın gerekse burayı ziyaret eden seyyahların kâbusu olmuştur.⁵⁶ Yerli halkın sıtmaya

52 Vapurdaki çocuk, yaşlı ve engelli yolcular gemiye nakledildikten sonra iş gören yolcular vapurda kalmış ve suyu tahliye etmeye çalışmışlardır. Bu halde İskenderiye'nin 80 mil açıklarına kadar gelebilen vapur yine de batmaktan kurtulamamış, yolculardan 15-20 kadarı gemiden tedarik edilen sandallarla kurtulmayı başarmış, ancak 40-50 yolcuyla, kaptan dahil 10 asker dalgalar arasında boğularak can vermişlerdir. Bu acı haber yaklaşık bir ay sonra bir tüccar gemisi vasıtasıyla Antalya'ya iletilebilmiştir, bkz. *BOA., A.MKT.UM.*, 356/65, (8 Cemâziye'l-evvel 1275-14 Aralık 1858).

53 *BOA. HRT.h.*, 387/9.

54 XX. yüzyıl başlarında İskelele yakın olan *Tatlıçay*'dan içme suyu tedarik edilmesinin yanında, çevre köy arazilerinin (İncirağacı ve Bağyaka) su ihtiyacı da giderilmiştir. Bir diğeri olan *Acıçay*'dan da sulama işinde yararlanılmış olup (Hallaç ve Çavdır köyleri arazileri için) aynı zamanda 3 km mesafede küçük gemilerin ulaşımına elverişli olduğundan bu çay üzerinde taşımacılık da yapılmıştır. Bilhassa kış ve ilkbahar aylarında güçlü bir yapıya kavuşan *Alakır Nehri*'nin yatak değiştirmesi, ulaşım açısından zorluklara ve ziraat faaliyetleri sekteye uğrayan çiftçilerin mağduriyet yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Yöre halkının nehrin eski yatağına döndürülmesi için yetkililerden istedikleri yardım talepleri, maliyetin yüksekliği (10 bin lira) gerekçe gösterilerek yerine getirilememiştir, bkz. *KVS.*, 1332, Def'a 30, 194-195.

55 Cuiet, *a.g.e.*, 119; Texier, *a.g.e.*, 428; Borchhardt, *a.g.e.*, 25.

56 E.J.Davis, *Anadolu, XIX. yüzyılda Caria, Phrygia, Lycia ve Pisidia'nın Bazı Antik Kentlerine Yapılan Bir Gezinin Öyküsü*, çev.Funda Yılmaz (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yay., 2006), 272.

karşı direnç göstermesine rağmen buradan geçen bir yolcunun hummaya soğuk algınlığından bile kolay yakalanacağı, açık havada bir gece dahi olsa kalmanın insanın yaşamına mal olabileceği ya da yıpratıcı bir hastalığa mahkûm edebileceği belirtilmiştir.⁵⁷

Salgın hastalıklara karşı bir tedbir olarak düşünülen karantina uygulamasına Finike İskeleyi'nde XIX. yüzyılın ortalarına doğru rastlanır. 1841 yılında Finike ve Kaş'ta karantina memuru bulunmadığından İskenderiye, Beyrut, Şam taraflarından deniz yoluyla gelen kişilerin karantinaya alınmaksızın ahali ile karıştıkları tespit edilmiş ve hemen bu sahil yerleşimlerine birer karantina memuru tayin edilmiştir.⁵⁸

Nüfusun bir hayli azalmasına sebep olan bir diğer salgın hastalık vebadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar veba, bölgede birçok cana mal olmuştur. Yüzyıl başında tahminen 942 haneden oluşan Finike köylerinin sekizinde ortaya çıkan ve kuvvetle muhtemel veba salgını olduğu düşünülen hastalık sebebiyle (Hallaçlar ve Adrasan köylerinde iki kez görülmüştür) XIX. yüzyıl ortalarında tahmini 821 hane kalmıştır.⁵⁹ 1842 yılında Finike'nin Ernez Köyü'nde görülen ve birçok kişinin ölümüne neden olan veba salgını, köyün karantina altına alınmasıyla durdurulabilmiştir. Böylece salgının yayılmasına engel olunmuştur.⁶⁰

Yüzyıl sonunda görülen bir başka salgın hastalık koleradır. 1891 yılında Halep'te ortaya çıkan kolera salgını, içlerinde Finike ve Kalkan'ın da olduğu Anadolu'nun güney sahillerini etkisi altına almış, bu nedenle buralarda açılan tahaffuzhanelere, yeterli derecede gardiyan ve memur istihdamı sağlanmaya çalışılmıştır. 1892 yılında salgın devam etmiş olacak ki Yafa ve Beyrut hariç bu iki yer arasındaki sahillerden Kalkan, Demre ve Finike iskelelerine gelecek gemilerin kabul

57 Davis, *a.g.e.*, 156-158, 225.

58 *BOA.*, *C.SH.*, 27/1341, (29 Safer 1257-22 Nisan 1841).

59 Bu köyler Ernez, Yazır, İncirağacı, Hallaçlar, Arif, Alacadağ, Örtেকiz ve Adrasan köyleridir, bkz. *BOA.,ML.VRD.TMT.d.*, 10024, (H.1256/M.1840-1841).

60 T.A.B. Spratt - Edward Forbes, *Milyas, Kibyrtis ve Likya'da Yolculuklar*, çev. Doğan Türker (Antalya: AKMED, 2008), 98, 101.

edilmemesi istenmiştir.⁶¹ Alınan tedbirlerle 1895 yılında etkisini yitiren kolera salgınına karşı genel karantina kaldırılabilmiştir.⁶²

Konulan yasaklara ve alınan tüm önlemlere rağmen karantina kurallarının ihlal edildiği durumlarla da karşılaşmaktadır. Karantina nizamları çerçevesinde limanlara gece yolcu bırakmak yasak olmasına karşın Hacı David (Davud) Kumpanyası'nın *Sofya Vapurı*'nun Finike'ye gece vakti birkaç yolcu bırakarak kaçtığı ve ilerleyen yıllarda da aynı uygulamaya devam ettiği öğrenilince vapur kaptanı Panayot Koçi hakkında cezaî işlem başlatılmıştır.⁶³

Finike'de Sosyal ve Ekonomik Hayat

Mısır İskelesi olarak ünlene Finike, iç bölgelerle ulaşımı sağlayan önemli bir liman şehri olmasının yanında zengin ormanlarından elde edilen kereste ihracatıyla da dikkat çekmektedir. Özellikle Antalya'ya telgraf hattının çekilmesi sırasında kullanılan *Finike Ağacı*, zengin ormanlarında kendi ismiyle anılan bir ağaç türünün varlığını ve kıymetini teyit eder niteliktedir.⁶⁴ Bölgede, Osmanlı döneminde ticareti yapılan ve kıymet verilen ağaç türlerinin başında gelen ve günümüzde anıt ağaç olarak koruma altına alınan yaklaşık 2000 yaşında birçok sedir ağacı da bulunmaktadır.

XIX. yüzyılda bölgeyi ziyaret eden seyyahların eserlerinde Finike, hala asırlık ormanların gölgelediği bir yer olarak betimlenmiştir.⁶⁵ Finike'nin bu görünümü XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş, XX. yüzyıl başlarında bazı büyük toprak sahipleri, atalarının yaptıkları hizmetler karşılığı sultan tarafından kendilerine bağışlanan ve su baskınlarıyla balta girmemiş ormana dönüşmüş bu yöreyi temizleyip verimli

61 BOA., *DH.MKT.*, 1989/113, (27 Muharrem 1310-21 Ağustos 1892).

62 Mehmet Ak, "19. Yüzyılda Antalya'da Kolera Salgını", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/17 (2011): 262-264.

63 BOA., *DH.MKT.*, 2342/127, (9 Muharrem 1318-9 Mayıs 1900); BOA., *DH.MKT.*, 996/62, (8 Cemâziye'l-âhır 1323-10 Ağustos 1905).

64 Hatice Durgun, "Teke Sancağı'nın Batısında Telgraf Hattı Tesisinin Gelişimi: Elmalı Örneği" *HÜTAD* 11/21 (2014): 67-85.

65 Texier, *a.g.e.*, 428-429.

bir duruma getirmeye başlamışlardır.⁶⁶ Bu büyük toprak sahiplerinin başında bölgede etkinliğini fazlasıyla hissettiren Finike eşrafından Baharzadeler gelmektedir. Bu aileden Baharzade Mehmet Ağa, askeriye-ye hediye ettiği hayvanlar ve çeşitli devlet hizmetleri karşılığında rütbe ile taltif edilen muteber kişiler arasında yer almaktadır.⁶⁷

Seyyahlar Finike ve civarında karşılaştıkları Türkmenlerin çok sayıdaki kara çadırları ve Çingene aileleri nedeniyle hayrete düşmüşlerdir.⁶⁸ Seyyahların eserlerinde rastlandığı gibi bölgede konar-göçer aşiretlerin varlığına Osmanlı resmi kayıtlarında da tesadüf edilmektedir. Bunlardan 93 erkek nüfustan oluşan Elmalı'nın Kızılca Köyü, kış mevsiminde hayvanlarını otlatmak için Finike sahillerine yerleşmektedir.⁶⁹ Bilhassa Murtana aşiretinin bölgedeki mevcudiyeti hissedilir derecede yoğunudur.⁷⁰ Finike göçebesinden olan bu aşiretin, vergi defterinde ismi geçen tek aşiret olarak ödeyecekleri miktar 5050 kuruş olarak belirlenmiştir.⁷¹ Finike ve Kumluca civarlarında yaylak-kışlak anlayışlarını devam ettiren yörükler, coğrafi yapıya uygun olarak özellikle kıl keçisi besleyip bu hayvanlardan elde ettikleri ürünleri pazarlamışlardır.

Ağırlığı Müslüman Türklerin oluşturduğu Finike nüfusu içerisinde Rum ahalinin de sayısı azımsanamayacak derecededir. XIX. yüzyıl sonlarında Finike'de sayıları 800'ü bulan Rumların, *Aya İstrati* adında bir de kiliseleri mevcuttur. Kilisenin Rum nüfusa yetersiz gelmesi nedeniyle yerli Rumların, masrafları kilisenin vakıf parasından ödenmesi kaydıyla kiliselerinin bir miktar genişletilmesi için istedikleri izin kabul edilmiş ve kilisenin kadim yapısına dokunulmaksızın yedi metre duvar ilave edilmesine onay verilmiştir.⁷²

66 Borchhardt, *a.g.e.*, 25.

67 *BOA.*, *DH.MKT.*,2559/78, (10 Şaban 1319-22 Kasım 1901).

68 Borchhardt, *a.g.e.*, 26; Spratt ve Texier de aynı izlenimleri aktarmaktadır, bkz. Spratt-Forbes, *a.g.e.*, 146, 152-153; Texier, *a.g.e.*, 428-429.

69 *BOA.*,*NFS.d.*, 3193.

70 Yüzyıl başında Torunlar mahallesinde 64, Yenice Köyünde 345 kişi kaydedilmiştir, bkz. *BOA.*,*NFS.d.*, 3199, (H.1246/M.1831).

71 *BOA.*,*ML.VRD.d.*, 1698, (1 Zilkade 1264-29 Eylül 1848).

72 *BOA.*, *İ.AZN.*, 2/21, (14 Safer 1310-7 Eylül 1892); *BOA.*, *ŞD.*, 2599/26, (14 Safer 1310-7 Eylül 1892); *BOA.*, *BEO.*, 126/9409, (30 Cemâziye'l-evvel 1310-20 Aralık 1892).

İskele olarak da adlandırılan Finike'de bir gümrük, bazı resmî yapılar, bir fırın ve kahvecinin olduğunu belirten seyyahlar, Finike'nin Elmalı'nın ana limanı olduğunu ve kış aylarında Elmalı ürünlerine açık olan tek yerin burada bulunduğunu bildirmektedirler.⁷³ Bilhassa Meis Adası'ndan gelip ticaret amacıyla Finike'ye yerleşenler başta olmak üzere,⁷⁴ sahil şeridinde yerleşen Rumlar, kereste ve tahıl ticaretiyle meşgul olmuşlardır.⁷⁵ Meis haricinde Kıbrıs, Rodos, Alanya, Isparta ve Beşkaza'dan gelerek farklı alanlarda çalışan Rumlara da tesadüf edilir. Bunlar ticaret dışında çerçi, değirmenci, bahçıvan, pabuççu olarak geçimlerini Finike'de sağlamak için gelmişlerdir.⁷⁶ Dericilik konusunda da önemli bir pazara sahip olan ve bünyesinde birçok debbağhane barındıran Elmalı'da işlenen deriler, Finike Limanı vasıtasıyla Akdeniz adalarına ulaştırılmıştır. Ancak sadece Rumlar değil, Müslüman ahaliden de kereste ve tahıl ticaretiyle ilgilenenler bulunmaktadır. Bunlar arasında eşraftan Baharzade İsmail Ağa ve tüccar Abdülhamid Efendizade Ahmed örnek olarak verilebilecek kişilerdendir.⁷⁷

XIX. yüzyıl sonlarında Finike ve Kaş'ta, kesilen ağaçların işlendiği kereste fabrikaları bulunmaktadır. Genellikle Bulgar işçilerin istihdam edildiği ve çok sayıda işçinin çalıştığı bu fabrikaların oldukça büyük olduğu tahmin edilmektedir.⁷⁸

Ticareti yapılan kerestenin dağlardan kesilmesi işiyle genellikle Tahtacı aşiretleri ilgilenmiştir.⁷⁹ Tanzimat Fermanı'nın ilanından son-

73 Spratt-Forbes, *a.g.e.*, 163-183; Texier, *a.g.e.*, 428-429.

74 *BOA., NFS.d.*, 3231, (1 Rebi'ü'l-evvel 1261-1 Mart 1845).

75 Davis, *a.g.e.*, 272.

76 *BOA., NFS.d.*, 3231.

77 *BOA., BEO.*, 3521/264012, (3 Rebi'ü'l-evvel 1327-25 Mart 1909); *BOA., BEO.*, 3547/266008, (23 Rebi'ü'l-âhır 1327-14 Mayıs 1909); *BOA., BEO.*, 303/22703, (18 Rebi'ü'l-âhır 1311-29 Ekim 1893).

78 Finike'nin Yalnız Köyü'nde yaşanan bir hırsızlık ve darp hadisesinde Fabrika çalışanlarından 70-80 Bulgar işçinin ifadelerine başvurulması hakkında bkz., *BOA., DH.MKT.*, 2158/56, (27 Şaban 1316 -10 Ocak 1899); *BOA., İ.DH.*, 1361/1316-Ş-45, (18 Şaban 1316-1 Ocak 1899); *BOA., BEO.*, 826/61906, (4 Ağustos 1312-16 Ağustos 1896); *BOA., BEO.*, 1252/93889, (20 Şaban 1316-3 Ocak 1899); *BOA., Y.MTV.*, 145/19, (4 Rebi'ü'l-evvel 1314-13 Ağustos 1896).

79 Texier, *a.g.e.*, 428; Borchhardt, *a.g.e.*, 18; İslam Ansiklopedisi, Besim Darkot

ra Ormancılık alanında da görülen yeni gelişmeler kapsamında, Teke Sancağı'nda yer alan ormanlar korumaya alınmış, 1890'lı yıllarda kereste kesimi yasaklanmıştır. Yasağa uymayan Finike Nahiyesi'ndeki aşiretler, nahiyede bulunan ûd^{80*} ağaçlarını kereste olarak satmaya devam etmişler, mahallî orman memurları da bu durumu görmezden gelmişlerdir. Söz konusu durum, Elmalı Kazası kaymakamı tarafından Dahiliye Nezareti'ne ihbar edilmiştir.⁸¹ Diğer taraftan Teke Mutasarrıflığı, yasak nedeniyle mağduriyet yaşadıkları, geçimlerini kereste kesimi ve nakliyatından sağlayan 25 bin kişinin işsiz kaldığını gerekçe göstererek Nezaret'i bilgilendirmiş ve konuyu dikkate alan yetkililer, Orman ve Maadin Nezareti ile Konya Vilayeti arasında irtibatın sağlanarak tahkikat için bölgeye memur gönderilmesini, gerekli tedbirlerin alınmasını ve ahalinin kesinlikle mağdur edilmemesini bildirmiştir.⁸² Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti Meclis Azasından Hasan Basri Efendi, özellikle ormanlardaki tahribat ve kaçakçılığı araştırmak üzere bölgeye gönderilmiş, 34 gün Antalya'da, 18 gün Finike'de ikamet ederken 12 gün de ormanlarda teftişte bulunmuştur.⁸³

Kereste haricinde, zengin topraklara sahip Elmalı ovasında üretilen ve kalitesiyle dikkat çeken buğday da kervanlarla limana taşınarak gemilere nakledilmiştir.⁸⁴ Aynı zamanda buraya, bölgenin en büyük kasabası olan 12 saat mesafedeki Elmalı'ya gönderilecek bazı ticarî mallar indirilmiştir.⁸⁵

Maden bakımından da zengin olan Finike ve havalisinde, birkaç yabancı maden mültezimi tarafından, XIX. yüzyıl sonunda birçok krom ve manganez yatağı keşfedilmiştir. Keşfedilen bu madenlerin işletilme sürecince ruhsatname sahipleri arasında çıkan ihtilafların ço-

---

(İstanbul: MEB, 1978) C.IV, "Elmalı" maddesi, 238.

80 *Kereste imalinde kullanılan kalın ve kuru ağaç.

81 *BOA.*, *DH.MKT.*, 1727/130, (11 Şevval 1307-31 Mayıs 1890).

82 *BOA.*, *İ.HUS.*, 9-1310/Ş-015, (3 Şaban 1310-20 Şubat 1893).

83 *BOA.*, *BEO.*, 3516/263632, (27 Safer 1327-20 Mart 1909); *BOA.*, *ŞD.*, 542/37, (17 Zilkade 1329-9 Kasım 1911).

84 Cuinet, *a.g.e.*, 118.

85 Texier, *a.g.e.*, 428; Borchhardt, *a.g.e.*, 18.

zümü bir hayli zor olmuştur. Yolların gayet sarp ve düzensiz olmasından kaynaklanan zorluk nedeniyle, işletmeciler madenin Finike İskelesi'ne nakliyesinde büyük sıkıntı yaşamışlardır. Maden Memuru Ohannes Makaryan tarafından hazırlanan bir raporda, Alakır Çayı'nın 35 km kuzeydoğusunda keşfedilen krom madeninin iskeleye naklinin 100-150 kuruş, işçi yevmiesinin ise 6-10 kuruş arasında bir maliyet gerektireceği tespit edilmiştir.

Finike Nahiyesi'ndeki krom madenlerinden Avrupa'ya 4 bin ton maden ihraç edilmiştir. İki bin ton manganez madeninden ise yaklaşık 1500 tonunun işletmeci tarafından nakli, yolların gayr-ı muntazam olması ve manganez fiyatının düşük olması gibi sebeplerle gerçekleştirilememiştir. XX. yüzyıl başında Finike Nahiyesi'nin Yenice Köyü civarında bulunan manganez madeni imtiyazı Nikola Peser ve Bernar Singer adlı şahıslara verilmiştir. Ancak söz konusu madenler birkaç yıl işletildikten sonra tatil edilmiştir.⁸⁶

Yolsuzluk ve Kaçakçılık Faaliyetleri

Çok sık değiştirildiği anlaşılan Finike Nahiyesi müdürleri kimi zaman azledilmiş kimi zaman da bir diğer nahiyeye ile görev yerleri değiştirilmiştir. Kimi zaman da bölge ile uyuşamayan müdürler, başka bir kazaya tayinlerini istemişlerdir. Bu uygulama da ister istemez bir düzensizliği beraberinde getirmiştir. Finike'deki bu düzensizlik ve idaredeki gevşeklik bölgede kaçakçılık ve yolsuzluğun önünü açan amiller olmuştur. Örneğin 1896 yılında Finike'nin Alakır İskelesi Rüsumat Memuru Fehim Yaşar Efendi, gümrükten geçirilen kerestelere, tarifeden düşük fiyat takdir etmesi üzerine azledilerek para cezasına çarptırılmıştır.⁸⁷ Memuriyeti zamanında 500 kantar kömürün kaçırılmasına sebebiyet verdiği için azledilip para cezasına çarptırılan bir diğer devlet görevlisi Finike Orman Tezkire muharriri Yorgi Efendi'dir.⁸⁸

86 Bölgedeki maden yatakları işletmeleri ve yaşanan ruhsatname anlaşmazlıkları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Durgun, "XIX. Yüzyıl'da Teke Sancağı'na Bağlı Elmalı Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1839-1914)" (doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2014), 271-277.

87 *BOA.*, *ŞD.*, 1727/7, (21 Safer 1314-1 Ağustos 1896).

88 *BOA.*, *DH.MKT.*, 919/44, (6 Şevval 1322-14 Aralık 1904); *BOA.*, *ŞD.*, 1758/2, (6 Şevval 1322- 14 Aralık 1904).

Belediye Reisi Leonida Efendi de ismi yolsuzluğa karışanlardandır. Kendisi Finike limanına dökülen Tatlıçay ve Acıçay nehirleri arasında bulunan 66 dönüm hane arazisinin sınırlarını her sene Finike limanına ait olan araziye doğru genişletmesi üzerine, Antalya liman reisliği tarafından uyarılmıştır. Ancak uyarıyı dikkate almayan Leonida, arazi çevresindeki kazıkları denize doğru genişletmeye devam etmiştir. İşin Dâhiliye Nezareti'ne intikal etmesi üzerine Leonida'nın söz konusu kazıkları sökmesi, elindeki tapuya göre arazisi sınırlarına dönmesi emredilmiştir.⁸⁹

Kimi zaman görevli memurların çıkarları gereği devletin üst mercilerini yanıltmaya yönelik girişimlerine rastlanmaktadır. Nitekim Finike Rüşumat Memuru Hasan Fehmi Efendi 1909 yılında, Finike Limanı'ndan Sava ve Apostol isimli kaptanların gemilerine, mahallî orman memurlarının bilgisi dahilinde, büyük miktarda kaçak kömür yüklenerek hazinenin zarara uğratıldığını ve bu memurların herhangi bir kural tanımayarak gemilere yüklenecek odun ve kömürden usulsüz olarak gemi başına beş lira talep ettiklerini ve bu sebeple tüccarın mağdur olduğunu bildiren dilekçesini Konya Vilayeti'ne ileterek yardım istemiştir.⁹⁰ Ayrıca bazı tüccarların vergi vermediği gibi rüşumat daire-sini basarak kendisini tehdit ettiklerini, bu nedenle Elmalı'ya kaçmaya mecbur kaldığını bildirmiştir.⁹¹ Ancak Konya Orman Ser-müfettişliği ve Elmalı Kaymakamlığı tarafından yapılan tahkikatta söylenenin aksine rüşumat memurunun gemi başına beş lira talep etmesinden dolayı tüccarın mağduriyet yaşadığı ortaya çıkmış, gerekenin yapılması için işlemler başlatılmıştır.⁹²

Finike Limanı'nda kereste ve kömürün dışında barut, tütün, silah kaçakçılığı da yapılmıştır. Finike Limanı'nda ihtiyaç duyulan güvenlik önlemlerinin hakkıyla yerine getirilmediği gibi suçlulara ibretlik bir cezanın verilmemesinden cesaret alan kimi kaçakçılar, Finike ile yakın ticari ilişkileri bulunan Kıbrıs ve Ege adalarına kereste ve tütün kaçırarak bu adalardan barut ve silah temin etmişlerdir. Kaçakçı-

89 BOA., *DH.İD.*, 135/2, (22 Rebi'ü'l-evvel 1330-11 Mart 1912).

90 BOA., *DH.MUİ.*, 27-1/44, (8 Şevval 1327-23 Ekim 1909).

91 BOA., *DH.MUİ.*, 36-1/40, (6 Zilkade 1327-19 Kasım 1909).

92 BOA., *DH.MUİ.*, 57/33, (10 Muharrem 1328-22 Ocak 1910).

lıgın memleket asayişine etkisinin büyük olacağını düşünen Dahiliye Nezareti bu gibi olayların önünün alınması konusunda ilgili mercileri bilgilendirmiştir.⁹³

Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti, Anadolu sahillerinden yapılan kaçakçılığa engel olabilmek için tedbirleri daha da arttırmış, vilayetleri dikkatli olmaları konusunda sıkça uyarmıştır. Finike'de ikamet eden İstimat Kunduzoğlu ve arkadaşları tarafından satın alınan Yunan bandıralı ufak bir vapurun Kalamaki (Kalkan), Meis ve Finike arasında sefere başladığının haber alınması üzerine Dahiliye Nezareti, Konya ve Aydın vilayetlerini kaçakçılığa meydan verilmemesi konusunda uyarmıştır.⁹⁴ 1912 yılında İngiliz yönetimindeki Kıbrıs'tan Sadaret'e ulaştırılan resmî bir evrakta, Kaptan Praşkeve Andoni'nin idare ettiği *Pane Rimyodi* isimli bir geminin Finike ve Meis'e uğrayarak oradan Kıbrıs'ın Leymosun (Limasol) limanına buğday ve arpa çıkardığı tespit edilmiş, aynı tarihlerde diğer bir Hıristiyan gemisinin de Leymosun limanından un alarak Girit'e naklettiğinin haber alındığı bildirilmiştir. Kıbrıs'a ve Girit'e götürüleceği söylenerek gemilere yüklenecek zahirenin bir suretle Yunanistan'a sevk edileceğinin kesin olduğu ifade edilmiştir. Osmanlı hükümeti tarafından zahire ihracının yasaklanıp yasaklanmadığı konusunda kendilerine bilgi verilmesi istenmiş ve Sadaret, savaş hali dolayısıyla zahire ve hububat yasağının Kıbrıs adasında uygulanmayacağını belirtmiştir.⁹⁵

İtalyanların Rodos ve Oniki adaları işgali sırasında, Anadolu limanlarından işgal altındaki adalara ve diğer yerlere yapılacak olan zahire ve hayvan ihracından %40 oranında teminat akçesi alındıktan sonra izin verilmesi uygun görülmüştür.⁹⁶

93 *BOA., DH.MUL.*, 2-5/6, (23 Zilhicce 1327-5 Ocak 1910). Finike İskelesinde 1901 yılında Giritli Vasil'in kayığında kaçak olduğu tespit edilen 4 tütün balyası, bir gara tüfeği, 20 fişek ele geçirilmiş olup birkaç gün sonra denizden dalgıçlar tarafından 4 gara tüfeği, 204 fişek, bir deste dinamit fişeği, iki kutu kapsül daha çıkarılarak el konulmuş, adı geçen kaçakçı ise tutuklanmıştır, bkz. *BOA., DH.MKT.*, 2539/62, (20 Cemâziye'l-âhır 1319-4 Ekim 1901).

94 *BOA., DH.İD.*, 75-1/73, (10 Şevval 1330-22 Eylül 1912).

95 *BOA., KB.MAA.FE.*, 7/49/45, (28.11.1912).

96 *BOA., DH.SYS.*, 112-19/34-7, (12 Şubat 1328-25 Şubat 1913).

Aynı tarihlerde yaşanan bir diğer yasalara aykırı işlem posta kaçakçılığı konusundadır. Finike iskelesine yanaşan Amerika Kumpanyası'na ait *Nevada* isimli vapurun kaptanı elinde, açık bir torbada görülen bazı evrak ve mektuptan duyulan şüphe üzerine araştırma başlatılmış ve kaptanın posta kaçakçılığı yaptığı anlaşılarak gereken cezanın verilmesi için hakkında muamele başlatılmıştır.⁹⁷

Finike'de kaçakçılık yanında eşkıyalık olaylarına da sıklıkla rastlanmaktadır. Bu vakalardan biri 1861 yılında gerçekleşmiştir. İğdir Kazası ahalisinden ve eşkıya takımından olan Molla Mustafa ve kardeşi İsmail ile Kara Mustafa oğlu Hüseyin adlı şahıslar, tüccarları rahatsız etmelerinin yanında bir zaptiyeyi de öldürerek parasını çalmışlardır. Bir türlü ele geçirilemeyen eşkıyalar bir müddet sonra Finike'de ortaya çıkmışlar ve eylemlerine burada devam etmişlerdir. Finike Kazası müdürü tarafından yakalanmaları için çalışma başlatılmış ancak eşkıyalar teslim olmadıkları gibi görevlilere ateş açmışlardır. Girilen silahlı çatışma sonucu Hüseyin öldürülürken diğer ikisi memlekete kaçmayı başarmıştır. Hanelerini kuşatan güvenlik güçlerine yine teslim olmayarak mukavemet gösteren eşkıyalar öldürülerek etkisiz hale getirilebilmiştir.⁹⁸

Aynı sene yaşanan bir başka eşkıyalık olayının faili Kaş Kazası ahalisinden ve yine eşkıya taifesinden Ali isimli şahıstır. Adı geçen kişi, Yozgat Köyü ahalisinden Altıparmak lakaplı kahyanın karısını zorla kaçırmak için birkaç ay alıkoymuştur. Bunun yanında her gün çobanlardan bir keçi çalmak, bazı köylerden silah toplamak ve 18 kişilik ekiyle Finike'nin Ernez Köyü'nü basıp Topal Ahmet'in eşyalarını gasp etmek gibi birçok uygunsuz fiile cüret etmesi nedeniyle yakalanması için emir verilmiştir. Ancak zaptiyelere silahla karşılık vermesi üzerine vurularak öldürülmüştür. Elebaşı Ali'nin öldürülmesinin ardından firar eden refiklerinin de yakalanması için çalışma başlatılmış, bunun yanında kardeşi Yusuf ve bunlara ekmek temin eden değirmencinin de yardım ve yataklıktan dolayı sorgulanmaları istenmiştir.⁹⁹

97 BOA., *DH.İD.*, 145-1/49, (3 Recep 1331-8 Haziran 1913).

98 BOA., *A.MKT.UM.*, 448/44, (1 Recep 1277-13 Ocak 1861)

99 BOA., *A.MKT.UM.*, 452/79, (22 Recep 1277-3 Şubat 1861).

Sonuç olarak verimli ovasından elde edilen mahsulatı, bol akar-suları, geniş ormanlık alanları ve limanı dolayısıyla faal bir ticarî hayatı olan Finike'nin bu önemine karşılık; etrafının dağlık ve sarp olması, düzenli işlek bir yolunun bulunmaması, merkezi idarenin bölgede etkisini çok fazla hissettirememesi, nahiye müdürlerinin çok sık değişmesi gibi nedenler, devlet memurlarının usulsüzlükleri başta olmak üzere bölgede birçok yolsuzluk ve eşkıyalık faaliyetinin yaşanmasına sebep olmuştur. Nitekim XIX. yüzyılda Finike ile merkezî hükümet arasında yapılan yazışmaların büyük çoğunluğu, havalide meydana gelen yolsuzluk, kaçakçılık, eşkıyalık gibi konulardan ibarettir.

Teke bölgesinin batı cenahında yetişen kaliteli ağaçların bulunduğu ormanlardan elde edilen kereste ve kömür, Mısır başta olmak üzere Arap ülkelerine ve adalara ihracatın temel dayanağını oluşturmuştur. Ayrıca Finike'nin bağlı bulunduğu Elmalı Kazası'ndan Finike İskelesi'ne taşınan zahire, bu mahsullerin temini için Anadolu sahillerine bağımlı olan adalara gönderilmiştir.

Elmalı-Finike arasında sosyo-ekonomik, kültürel vb. birçok konuda görülen yakın ilişki yüzyıllarca sürmüştür. Evliya Çelebi'nin anlatımlarından Elmalı'nın gölgesinde bir yerleşim olduğu izlenimi veren; kethüda yeri, naibi ve müftüsünün Elmalı'da olduğu bildirilen Finike, XIX. yüzyıla gelindiğinde de mevcut durumun dışına çıkamamış ve bir aralık kaza merkezi yapılması düşünülmese rağmen, XX. yüzyıl başlarına kadar Elmalı'nın nahiyesi olarak kalmaya devam etmiştir.

Dönemin haritalarında tesadüf edildiği üzere havalinin en önemli nehirlerinden olan ve kereste taşımacılığında da fazlasıyla istifade edilen Alakır Nehri'nin bir diğer adı olan Leymos/Limos isminin, Kıbrıs'ın en önemli liman şehirlerinden biri olan Leymosun (Limasol) adıyla benzerlik göstermesi kanaatimizce ada ile Finike limanı arasındaki ticari faaliyeti doğrulamaktadır.

TABLolar**Tablo 1: Finike İskelesi'nden Alınması Uygun Görülen Antalya Rıhtımı Rüşum Tarifesi**

Eşya/Mahsul İsmi	Mülâhazat	Kuruş	Para
Makarna çeşitleri	Her sandığından	-	20
Hurma	Her zenbilinden	-	20
Mamul ve gayr-ı mamul demir	Her kantarından	-	10
Müstamel ve cedid çuvalar	Her yüz adedinden	-	20
Soğan	Her yüz kıyye çuvalından	-	5
Değirmen taşı	Her adedinden	1	-
Değirmen ve fabrika altı demir ve tahta	Her yüz kıyye-i atik ve küsurundan	-	20
Her nevi Frenk kremidi ve tuğlası	Her bin adedinden	5	-
Her nevi yerli kiremit ve tuğla	Her bin adedinden	1	-
Kum, çakıl taşı ve toprak	Her ma'üne yükünden	2	-
Efrenç kerestesi	Her metre mûka'abından	5	-
Karpuz ve kavun	Her kayığından	3	-
Balkon mermeri ve merdiven ayağı	Her adedinden	1	-
Mezar taşı	Her adedinden	1	-
Kıbrıs mermeri	Her adedinden	-	20
Kara sığır ve manda	Her re'sinden	-	30
Keçi, koyun ve kuzu	Her re'sinden	-	20
At, kısrağ ve ester	Her re'sinden	-	10
Merkeb ve tay	Her re'sinden	1	-
Yumurta	Her bin adedinden	1	-
Palamut	Her atik kantarından	1	-
Revgan-ı sade	Her yüz kıyyesinden	1	-
Ham ipek ve mensucatdan	Her yüz kıyyesinden	1	-
Yapağı ve pamuk	Her yüz kıyyesinden	-	10
Çanak ve çömlek	Her yüz kıyyesinden	-	10
Kepek	Her yüz kıyyesinden	-	1
Şeker, revgan-ı zeytin ve alçı	Her yüz kıyyesinden	-	10
Pirinç ve bulgur	Her yüz kıyyesinden	-	5

Tütün ve tönbekiden	Her yüz kıyyesinden	-	20
Cam	Her sandığından	-	20
İspirto	Her yüz kıyyesinden	2	-
Kuru üzüm	Her kantarından	-	20
Kereste	Her metre müka'abından	5	-
Patates	Her bin kıyyesinden	-	1
Saman	Her bin kıyyesinden	-	1
Portakal ve limon	Her sandığından	-	5
Kükürt	Her kantarından	-	2
Meyan kökü	Her yüz kıyyesinden	-	2
Sirke	Her yüz kıyyesinden	-	2
Hazır elbise	Her sandık ve denkden	5	-
Maden kömürü	Yedi bin kıyyesinden	1	-
Hınta, şair, yulaf vesaire	Her keyl-i asitaneden	-	1
Çimento	Her fiçısından	-	10
Kara boya, şap, klay ve çinko boya	Her yüz kıyyesinden	-	20
Revgan-ı gaz	Her sandığından	-	5
Mısır'dan gelen ham deriler	Her adedinden	-	10
Çelik ve kurşun	Her ellişer kıyye ve küsurundan	-	10
Sabun	Her yüz kıyye-i atik ve küsurundan	-	20

Kaynak: BOA., ŞD., 1756/13; BOA., İ.DH., 1424/20.

KAYNAKÇA**A) Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

BOA., A.MKTUM., 356/65; 448/44.

BOA., BEO., 126/9409; 303/22703; 826/61906; 1252/93889;
2373/177944; 3516/263632; 3521/264012; 3547/266008;
322300/4298.

BOA., C.DH., 83/4130.

BOA., C.SH., 27/1341.

BOA., DH.İ.UM.EK., 90/70.

BOA., DH.İD., 75-1/73; 145-1/49.

BOA., DH.MKT., 499/28; 919/44; 996/62; 1727/130; 1989/113;
2158/56; 2342/127; 2539/62; 2559/78.

BOA., DH.MUI., 2-5/6; 27-1/44; 36-1/40; 57/33.

BOA., DH.TMIK.S., 20/14; 23/39.

BOA., HAT., 31426/A-637.

BOA., HRT.h., 387/9.

BOA., İ.AZN., 2/21.

BOA., İ.DH., 1361/1316-Ş-45; 1424/20.

BOA., İ.HUS., 9-1310/Ş-015.

BOA., İ.ŞD., 41/2164; 91/5429.

BOA., KB.MAA.FE., 7/49/45.

BOA., ML.VRD.d., 1698.

BOA., ML.VRD.TMT.d., 10022; 10024; 10033.

BOA., MV., 235/5.

BOA., NFS.d., 3132; 3193; 3199; 3216; 3231.

BOA., ŞD., 542/37; 1727/7; 1756/13; 1758/2; 1714/18; 1766/25;
2599/26.

BOA., YA.HUS., 393/2.

BOA., YA.RES., 93/82.

BOA., Y.MTV., 145/19.

B) Konya Vilayet Salnamesi

KVS., 1285, Def'a 1; *KVS.*, 1286, Def'a 2; *KVS.*, 1287, Def'a 3; *KVS.*,

1288, Def'a 4; *KVS.*, 1289, Def'a 5; *KVS.*, 1290, Def'a 6; *KVS.*, 1312, Def'a 26; *KVS.*, 1322, Def'a 29; *KVS.*, 1332, Def'a 30.

C) Kitap ve Makaleler

- Ahmet Refik. "Hazine-i Evrak Tedkikatı: Fatih Zamanında Teke İli". *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* 14:79/2 (1340): 65-76.
- Ahmet Refik. *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*. İstanbul: Endurun Kitabevi, 1989.
- Ak, Mehmet. "19. Yüzyılda Antalya'da Kolera Salgını". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/17 (2011): 254-268.
- Akbal, Fazıla. "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdari Taksimat ve Nüfus", *Belleten C.XV/60* (1951): 617-628.
- Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celâli İsyanları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Armağan, Abdüllatif. "XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'nın Yönetimi ve Yöneticileri". *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi* 18/1 (2011): 273-293.
- Armağan, Latif. "XVI. Yüzyılda Antalya". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 24/38 (2005): 93-111.
- Arslan, Murat. "İ.Ö 188 Yılından İ.Ö. 67 Yılına Kadar Lykia, Pamphylia ve KilikiaTrakheia Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları". *Adalya VI* (2003): 91-116.
- Bayık, Hüdayi. *Kaş Tarihi*. Ankara: Ankara Gazeteciler Cemiyeti, 1982.
- Beden, Aydın. "1854-1859 Tarihleri Arasında Antalya (8 No'lu Antalya Şer'iyye Sicilleri Defterine Göre)". Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2004.
- Borchhardt, Jürgen. *Limyra Zemuri Taşları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999.
- Cuinet, Vital. *Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie-mineure, L'Anatolie centrale Angora, Koniah, Adana, Mamouret-ul-Aziz, Sivas*. C.VI, İstanbul: 1894.
- Çevik, Nevzat. "Rhodiapolis ve Kumluca Sınırları İçindeki Diğer Antik Yerleşimler". *Kumluca Rhodiapolis* (2008): 13-72.
- Davis, E.J. *Anadolu, XIX. yüzyılda Caria, Phrygia, Lycia ve Pisidia'nın Bazı Antik Kentlerine Yapılan Bir Gezinin Öyküsü*. Çev., Funda

- Yılmaz. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yay., 2006.
- Durgun, Hatice. “Teke Sancağı’nın Batısında Telgraf Hattı Tesisinin Gelişimi: Elmalı Örneği”. *HÜTAD* 11/21 (2014): 67-85.
- Durgun, Hatice. “XIX. Yüzyıl’da Teke Sancağı’na Bağlı Elmalı Kazası’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1839-1914)”, Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2014.
- Erdem, İlhan. “Ortaçağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler (12.-15. Yy.)”. *III. Uluslar arası Likya Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri (07-10 Kasım 2005)*, C.I (2006): 243-251.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 9. Kitap, Haz. Y.Dağlı-S.A.Kahraman R.Dankoff. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Güçlü, Muhammet. “Doğu Akdeniz’de Bir Liman Kenti: Finike”. *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*. (2011): 415-441.
- Güçlü, Muhammet. “Müstakil Teke (Antalya) Sancağı’nın Kurulması ve İdari Düzenlemeye İlişkin Bir Belge”. *Adalya* II (1997): 290-300.
- Güçlü, Muhammet. “XIII.-XX. Yüzyıllar Arasında Kumluca Bölgesinin Tarihi Gelişimi”. *Kumluca Rhodiapolis* (2008): 113-130.
- Güçlü, Muhammet. *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*. Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yay., 1997.
- İslam Ansiklopedisi. Besim Darkot. IV. Cilt. İstanbul: MEB, 1978, “Elmalı” maddesi, 238.
- İslam Ansiklopedisi. Şehabettin Tekindağ. C.12/1. İstanbul: MEB, 1979. “Teke-Oğulları” maddesi 128-133.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. İstanbul: TVYY, 2003.
- Köse, Ensar. “18. Yüzyılın İlk Yarısında İçel ve Antalya Sahilleri’nde Ticaret”, *Cedrus* I (2013): 299-328.
- Küçükaşçı, Mustafa S.. “VII.-XII. Yüzyıllarda Likya’ya Arap İlgisi”. *III. Uluslar arası Likya Sempozyumu Sempozyum Bildirileri (07-10 Kasım 2005)*, C.I, (2006): 375-383.
- Moğol, Hasan. *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*. Ankara: Mehter Yayınları, 1991.
- Saraçoğlu, Hüseyin. *Akdeniz Bölgesi*. İstanbul: MEB, 1989.

- Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006.
- Spratt, T.A.B. ve Forbes, Edward. *Milyas, KibyrisveLikya'da Yolculuklar*. Çev., Doğan Türker. Antalya: AKMED, 2008.
- Tekindağ, Şehabettin. “Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 3 (1967): 34-39.
- Texier, Charles. *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. C.III Çev., Ali Suat. Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, 2002.
- Tızlak, Fahrettin. “Teke Eli'nde Sosyal Karışıklıklar”. *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu* (18-19 Aralık 2003) (2006): 27-50.
- Tızlak, Fahrettin. “Tekelioğlu İsyanı”. *XIII Türk Tarih Kongresi* (4-8 Ekim 1999) C.III/I (2002): 237-254.
- Tızlak, Fahrettin. “Türk hakimiyetinde Teke Yöresinin Sosyal Tarihi, (XX. yüzyıla Kadar)”. *Dünden Bugüne Antalya* C.4 (2010): 153-163.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: TTK, 2011.
- Witteck, Paul. *Menteşe Beyliği 13.-15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihi-ne Ait Tetkik*. Çev., Orhan Ş. Gökyay. Ankara: TTK, 1986.
- Yılmaz, Leyla. *Antalya (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*. Ankara: TTK, 2002.
- Yurt Ansiklopedisi. “Antalya” maddesi. 2 cilt. İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982.